

Η βόρεια κλιτύς της Ακρόπολης: ένα αρχαιολογικό παλίμψηστο Επιστημονική συνάντηση

Μουσείο Παύλου και Αλεξάνδρας Κανελλοπούλου

19—21.10.2023

The north slope of the Acropolis: an archaeological palimpsest Research meeting

Paul and Alexandra Canellopoulos Museum

**ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ
ABSTRACTS**

Διοργάνωση | Organized by

efaathculture.gr
camu.gr

**Ο Άγιος Νικόλαος ή Σεραφείμ στη βόρεια κλιτύ της Ακρόπολης.
Η αρχιτεκτονική και οι εργασίες για την προστασία του ναού και των
μεσαιωνικών καταλοίπων στον άμεσο περιβάλλοντα χώρο του.**

Ανθή Αλβέρτη (Διεύθυνση Προστασίας και Αναστήλωσης Νεωτέρων και Συγχρόνων Μνημείων, ΥΠΠΟ)

Ο Άγιος Νικόλαος ή Σεραφείμ κατασκευάστηκε πιθανότατα την πρώτη περίοδο της Τουρκοκρατίας (1458-1687). Εντάσσεται στην τυπολογία του εγγεγραμμένου σταυροειδούς ναού. Ο τρούλος του στηριζόταν σε τέσσερις συμπαγείς μαρμαρινούς κίονες με βάσεις και κιονόκρανα ιωνικού ρυθμού σε β' χρήση. Τα κατάλοιπα που σώζονται στον άμεσο περιβάλλοντα χώρο δυτικά του ναού (κιστέρνα, υδατοδεξαμενές, θολοσκεπή διαμερίσματα) παραπέμπουν στην αρχική οικοδομική φάση όπου ο ναός αποτελούσε το καθολικό ενός μικρού μοναστηριακού συγκροτήματος. Τον 18ο αιώνα, με την κατασκευή τμήματος του τείχους της Υπαπαντής σε επαφή με την ανατολική του πλευρά, ο ναός μετατράπηκε σε προμαχώνα με επάλξεις της βόρειας πύλης του τείχους, την γνωστή «Ντάπια του Λιονταριού».

Το 1999 ξεκίνησαν εκτεταμένες εργασίες εξυγίανσης και ανάδειξης του αρχαιολογικού χώρου της Βόρειας Κλιτύς Ακροπόλεως, στο πλαίσιο του έργου της Ενοποίησης των Αρχαιολογικών Χώρων που υλοποιήθηκε από την τότε Α' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων (νυν ΕΦΑ Πόλης των Αθηνών). Την περίοδο αυτή πραγματοποιήθηκε τοπογραφική και αρχιτεκτονική αποτύπωση του ναού, της μεσαιωνικής οδού και της κλίμακας στη βόρεια πλευρά του, καθώς και εργασίες για την προστασία του ναού όπως η αποκατάσταση του περιθωρώματος της εισόδου και η στερέωση του τόξου του νοτίου παραβήματος του ιερού (διακονικό).

Εκπαιδευτικό πρόγραμμα: «Ανακαλύπτω τα υπαίθρια ιερά και σπήλαια στη βόρεια κλιτύ της Ακρόπολης»

(Επιτοίχια παρουσίαση / Poster presentation)

Αμαλία Γιαννακοπούλου (Εφορεία Αρχαιοτήτων Πόλης Αθηνών)

Τα εντυπωσιακά έγκοιλα του βράχου, ορατά από μακριά, καθώς και οι λαξευτές στο βράχο, κόγχες του Ιερού της Αφροδίτης και του Έρωτα, χαρακτηριστικά μνημεία της βόρειας πλαγιάς που εξάπτουν τη φαντασία και την ερευνητική διάθεση του μαθητικού κοινού και είναι άμεσα προσβάσιμα μέσω του Περιπάτου, στάθηκαν η αφορμή για την υλοποίηση του εν λόγω εκπαιδευτικού προγράμματος. Σκοπός του είναι η γνωριμία των μαθητών με τη μυστηριακή βόρεια πλαγιά της Ακρόπολης και το περιβάλλον της. Με έναυσμα τις έννοιες του υπαίθριου ιερού και του σπηλαίου οι μαθητές ανακαλύπτουν την ιδιαιτερότητα του χαρακτήρα της βόρειας κλιτύς έναντι των έτερων πλευρών του Ιερού Βράχου, συζητούν μύθους και πτυχές της αρχαίας αθηναϊκής ζωής, θρησκευτικές και πολιτικές δραστηριότητες που τα συνοδεύουν, περπατώντας σε ένα πλούσιο φυσικό περιβάλλον τόσο κοντά στην καρδιά της σύγχρονης πόλης.

Η διαμόρφωση, ανάδειξη και διαχείριση του αρχαιολογικού χώρου της βόρειας κλιτύς της Ακρόπολης από το Πρόγραμμα της Ενοποίησης των Αρχαιολογικών Χώρων της Αθήνας έως σήμερα.

Ευτυχία Γιαννικαπάνη (Εφορεία Αρχαιοτήτων Πόλης Αθηνών)
Αμαλία Γιαννακοπούλου (Εφορεία Αρχαιοτήτων Πόλης Αθηνών)

Η Βόρεια Κλιτύς της Ακρόπολης, χώρος ιδιαίτερου φυσικού κάλλους και θρησκευτικού ενδιαφέροντος, κατέστη για πρώτη φορά προσβάσιμη στο κοινό με την ολοκλήρωση του Προγράμματος της Ενοποίησης των Αρχαιολογικών Χώρων το 2004. Οι εκτεταμένοι καθαρισμοί, οι αποχρωματώσεις που προσέδωσαν τη μετανασκαφική εικόνα των μνημείων, οι εργασίες προστασίας και ανάδειξης αυτών, η αποκατάσταση και ενεργοποίηση των αρχαίων οδικών αξόνων, καθώς και η κατασκευή έργων υποδομής, συνέβαλαν καθοριστικά στην αναγνωσιμότητα, την επισκεψιμότητα και την ασφάλεια του χώρου.

Στα χρόνια που ακολούθησαν δόθηκε έμφαση στη λειτουργία των Κλιτύων ως ενιαίου επισκέψιμου αρχαιολογικού χώρου, ο οποίος δέχτηκε μεγάλη αύξηση επισκεπτών. Στο πλαίσιο αυτό, συνεχίστηκαν αδιάκοπα οι εργασίες συντήρησης και βελτίωσης των υποδομών, επέκτασης των δικτύων, διαμόρφωσης και αναβάθμισης του περιβάλλοντα χώρου, ενώ παράλληλα λήφθηκε ιδιαίτερη μέριμνα για την προβολή του.

Σημαντικό έργο για την ανάδειξη του χώρου αποτέλεσε το Έργο «Προστασία και αποκατάσταση της αυλής της Κλεψύδρας στη Βόρεια Κλιτύς της Ακρόπολης», το οποίο εντάχθηκε στο ΕΣΠΑ 2007-2013. Με την επέκταση του φυσικού αντικείμενου του έργου αποκαταστάθηκε ακόμη το θολωτό οικοδόμημα πάνω από την πηγή της Κλεψύδρας και αποδόθηκε με αυτόν τον τρόπο ένα ακόμη μνημείο στο κοινό. Τα πιο πρόσφατα έργα που υλοποιήθηκαν για την εξομάλυνση δυσχερειών στην προσβασιμότητα του πλατώματος της Ακρόπολης και στη βελτίωση της λειτουργίας του, όπως η εγκατάσταση νέου σύγχρονου ανελκυστήρα, η διευθέτηση των ομβρίων και ο νέος φωτισμός ανάδειξης, συνέβαλαν αποφασιστικά στην αναβάθμιση και ανάδειξη της Βόρειας πλευράς της Ακρόπολης.

Η πηγή της Κλεψύδρας στη βόρεια κλιτύ της Ακρόπολης. Οι μεταμορφώσεις της μέσα στο χρόνο και οι νεότερες εργασίες διερεύνησής της

Ευτυχία Γιαννικαπάνη (Εφορεία Αρχαιοτήτων Πόλης Αθηνών)

Η πηγή της Κλεψύδρας στο βορειοδυτικό άκρο του βράχου της Ακρόπολης αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα μνημεία του αρχαιολογικού χώρου της βόρειας κλιτύς, λόγω της μακράιωνης λειτουργίας της αλλά και της σημασίας που είχε πάντοτε για την υδροδότηση της ευρύτερης περιοχής και την εξασφάλιση ύδατος στην ίδια την Ακρόπολη. Από τη Νεολιθική περίοδο, κατά την οποία η άντληση του νερού της γινόταν μέσα από φρέατα που ανοίχτηκαν στη γύρω περιοχή, μέχρι την περίοδο της Τουρκοκρατίας και της υπεράσπισης του Κάστρου της Ακρόπολης από τους Έλληνες πολεμιστές, η πηγή της Κλεψύδρας άλλαξε πολλές φορές μορφή, ανάλογα με τις συνθήκες και τις ανάγκες της κάθε περιόδου, προκειμένου να διασφαλίζεται πάντοτε το πολύτιμο νερό της.

Το Έργο “Προστασία και Αποκατάσταση της αυλής της Κλεψύδρας στη Βόρεια Κλιτύ της Ακρόπολης” (ΕΣΠΑ 2007-2013), που υλοποιήθηκε από την Εφορεία Αρχαιοτήτων Αθηνών από το 2011 έως το 2015, έδωσε τη δυνατότητα διενέργειας, περιορισμένης έκτασης, ανασκαφικής διερεύνησης, τόσο της αυλής της Κλεψύδρας, όσο και του θολωτού οικοδομήματος που χτίστηκε πάνω από την πηγή στα ρωμαϊκά χρόνια. Οι βασικότερες από τις ανασκαφικές εργασίες, πάντοτε σε στενή συνάρτηση με τις εργασίες αποκατάστασης και συντήρησης του Έργου, ήταν η έρευνα κατά μήκος των περιμετρικών τοίχων της αυλής και η έρευνα εντός του ορύγματος στο κατεστραμμένο κεντρικό τμήμα της και σε συγκεκριμένα σημεία του υποστρώματος του δαπέδου της. Οι εργασίες αυτές απέδωσαν ορισμένα νέα στοιχεία, επιβεβαίωσαν άλλα παλαιότερα, ενώ συνέβαλαν στην πληρέστερη κατανόηση του μνημείου.

Μελέτη οικισμού Πλάκας Αθηνών, Αθήνα 2020. Καταγραφή, ανάλυση, συμπεράσματα

Πολυξένη Γκανούρη (αρχιτέκτων μηχανικός, ΕΜΠ)
Ισμήνη Δημοπούλου (αρχιτέκτων μηχανικός, ΔΠΘ)
Φανή Καζολιά (διπλ. πολιτικός μηχανικός, Πανεπιστήμιο Πατρών)
Δήμητρα-Ευαγγελία Ντέρη (αρχιτέκτων μηχανικός, ΕΜΠ)
Δήμητρα Πράπα (αρχιτέκτων μηχανικός, ΕΜΠ)
Νίκος Τσονιώτης (Εφορεία Αρχαιοτήτων Πόλης Αθηνών)

Η παρούσα εισήγηση αφορά μελέτη που εκπονήθηκε το 2020 στο Ε.Μ.Π., στο πλαίσιο του μεταπτυχιακού προγράμματος με τίτλο «Προστασία μνημείων», για μεταπτυχιακή εργασία σχετικά με τον οικισμό της Πλάκας, που όπως είναι γνωστό αναπτύσσεται στην περιοχή βορειώς της Ακροπόλεως και εν μέρει και στη βόρεια κλιτύ της. Η μελέτη έρχεται να συνεχίσει και εν μέρει να επικαιροποιήσει προηγούμενες πολύ σημαντικές μελέτες και καταγραφές, οι οποίες είχαν εκπονηθεί κατά τα έτη 1979 και 2001, από ομάδες υπό την επιστημονική καθοδήγηση του αείμνηστου Δ. Ζήβα.

Στο πλαίσιο της μελέτης αυτής αναλύθηκαν το κτηριακό απόθεμα της περιοχής και ο δημόσιος χώρος, εξετάστηκαν τα λειτουργικά χαρακτηριστικά της περιοχής και η κοινωνική και οικονομική συγκρότησή της στο παρελθόν και στο παρόν, καθώς και το νομοθετικό πλαίσιο που την αφορά. Αναφορικά με το κτηριακό απόθεμα της περιοχής, καταγράφηκαν τα σημαντικά μνημεία και τα ιστορικά της κτήρια και συντάχθηκαν δελτία καταγραφής για όλα τα κηρυγμένα διατηρητέα κτήρια της περιοχής μελέτης. Επιπλέον, συντάχθηκαν χάρτες τυπολογίας-ηλικίας, κατάστασης διατήρησης, βαθμού αλλοίωσης, και χρήσεων γης ισογείων και ορόφων για όλα τα κτήρια της περιοχής μελέτης, και χάρτης εγκαταλελειμμένων κτηρίων. Για την ανάλυση του δημόσιου χώρου εξετάστηκαν, το σύστημα των δρόμων και της κυκλοφορίας και καταγράφηκαν οι ελεύθεροι χώροι.

Η μελέτη κατέληξε στη καταγραφή των προβλημάτων της περιοχής και σε μια σειρά προτάσεων, μέσα από μία ανάλυση (S.W.O.T.) των ισχυρών σημείων της περιοχής, των αδυναμιών της, των ευκαιριών/δυνατοτήτων, καθώς και των κινδύνων/απειλών.

Excavations on the Northeast Slope of the Acropolis, 1931-1939

Kevin T. Glowacki (Texas A&M University)

Between 1931 and 1939, Oscar Broneer and the American School of Classical Studies excavated the eastern half of the North Slope of the Acropolis and conducted limited exploration on the East Slope and within the East Cave. The best known of Broneer's discoveries are the Sanctuary of Aphrodite and Eros, the Mycenaean Fountain and Northeast Ascent, and several Archaic wells filled in the early 5th century BC. Less well known are a structured deposit of more than 200 miniature skyphoi of the 3rd century BC, all turned upside down and placed in rows, and a marble-paved road of the Roman period apparently leading toward the Theater of Dionysos. The study and publication of these and other finds from the later years of excavation were halted by the outbreak of World War II. Close examination and critical analysis of the notebooks and other unpublished archival materials allow for a more complete understanding and appreciation of how Broneer's excavations contribute to the study of Athenian topography and religion and offer new insights into the history and the ritual landscape of the North Slope.

Από το Ριζόκαστρο στα “Μιχαλικά”: τοπογραφία και ιδιοκτησίες κατά τον 19ο αιώνα.

Αννίτα Θεοχαράκη (Δίπυλον – Εταιρεία Μελετών Αρχαίας Τοπογραφίας)
Νίκος Παπαδημητρίου (Μουσείο Παύλου και Αλεξάνδρας Κανελλοπούλου)
Στέφανος Τσώνης (Δικηγόρος)

Η Γερλάδα, μια γειτονιά των μεσαιωνικών χρόνων γαντζωμένη στους βόρειους πρόποδες της Ακρόπολης, ήταν ένα από τα 8 πλατώματα της Αθήνας στα προεπαναστατικά χρόνια, χτισμένη ακριβώς κάτω από τον Άγιο Νικόλαο. Εκεί, επάνω στα ερείπια του ναού, θα χτιζόταν αργότερα η Ντάπια του Λιονταριού, ο ανατολικός πύργος του τείχους της Υπαπαντής. Το όνομα της γειτονιάς θα άλλαζε σε Ριζόκαστρο καθώς συνόρευε με τα ερείπια που είχαν απομείνει ορατά και διάσπαρτα κατά μήκος του ομώνυμου φράγκικου τείχους.

Στην ανακοίνωση αυτή θα επιχειρήσουμε, ξεδιπλώνοντας το νήμα της έρευνάς μας, να εξερευνήσουμε κάποιες πτυχές της πολεοδομικής εξέλιξης του Ριζόκαστρου με κύρια πηγή τους πρώτους χάρτες των Αθηνών πριν και μετά τον Αγώνα της Ανεξαρτησίας· σκοπός μας, να συγκεντρωθούν πληροφορίες μέσα από τη συγκριτική μελέτη τους. Σε μια συνοικία “με περισσότερα σκαλάκια και καλντερίμια παρά χώμα”, όπως σημειώνει ο Δ. Καμπούρογλου, θα διερευνήσουμε την έκταση και τα όριά της, θα αναζητήσουμε δρόμους, εκκλησίες και ιδιοκτησίες. Θα εξετάσουμε, τέλος, επιλεκτικά, ορισμένους τίτλους κτήσης για ένα μικρό τμήμα της συνοικίας του Ριζόκαστρου, πολύ κοντά ή και πάνω στο φράγκικο τείχος, στο πλαίσιο μιας αρχικής προσπάθειας για δημιουργία μιας προσωπογραφικής βάσης δεδομένων των ιδιοκτητών των παλαιών Αθηνών.

Γλυπτά και θραύσματα γλυπτών της Ακρόπολης από τη βόρεια κλιτύ και τη βόρεια περιοχή της Ακρόπολης

Raphaël Jacob (Μουσείο Ακρόπολης)

Σκοπός της ανακοίνωσης είναι να παρουσιαστεί ένα «πανόραμα» των μαρμάρινων γλυπτών και θραυσμάτων γλυπτών από την Ακρόπολη, τα οποία βρέθηκαν στη βόρεια κλιτύ και στην περιοχή βόρεια από την Ακρόπολη. Κάποια από τα θραύσματα έχουν συγκολληθεί και συμπληρώνουν γλυπτά της Ακρόπολης της Αρχαϊκής και Κλασικής εποχής. Ανάμεσά τους υπάρχουν γλυπτά από τον Παρθενώνα, το θωράκιο του ιερού της Αθηνάς Νίκης και τη ζωφόρο του Ερεχθείου. Άλλα μπορούν να ταυτιστούν με έργα γλυπτικής της Ακρόπολης έχοντας ως βάση μία σειρά κριτηρίων όπως το είδος του μαρμάρου, το στυλ, τη χρονολόγηση.

Η ομιλία θα εστιάσει σε συγκεκριμένα παραδείγματα έχοντας ως στόχο να αναδείξει την ποικιλία των συνθηκών και του τόπου εύρεσης γλυπτών διάφορων εποχών.

Αισθήσεις και αναμνήσεις από την ζωή στην σκιά του Βράχου

Γιώργος Καββαδίας (Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο)

Ολιγοσύχναστη ήταν πάντοτε η βόρεια κλιτύς. Σκιερή, μακριά από τη βουή των πολυσύχναστων ωδείων και του θεάτρου στη νότια κλιτύ. Αρκούν λίγα μέτρα για αν βρεθεί εκεί ο περιπατητής, μακριά από την οχλοβοή της αγεληδόν τουριστικής ανάβασης των Προπυλαίων. Δεν είναι τυχαίο ότι και στην αρχαιότητα και σήμερα ο χώρος αυτός ήταν και είναι ιδιαίτερος και απολύτως διακριτός από την νότια κλιτύ και την κεντρική πρόσβαση στα μνημεία του Βράχου.

Είναι η βόρεια κλιτύς ήρεμος, σιγαλός και χθόνιος τόπος. Επιβάλλει αμέσως το πνεύμα του. Δεν μπορεί να είναι τυχαίο που σημαντικοί αυτοχθονικοί, πανάρχαιοι και γενεαλογικοί μύθοι της αρχαίας Αθήνας εκεί διαδραματίζονται. Είναι επίσκοπος και κάστρο της μεσαιωνικής και σημερινής Αθήνας. Είναι φυτική, είναι χλοερή. Έχει πηγές και νερά. Έχει άγρια χλωρίδα και πανίδα που ζει εκεί ελεύθερη και ανενόχλητη από την κοσμοπολίτικη οχλοβοή της νότιας κλιτύς. Έχει υπέροχα αγριολούλουδα που την στολίζουν, πουλιά που φωλιάζουν στις σπηλιές της, ερπετά που τα ακούς να έρπουν στην ανοιξιάτικη βλάστηση, έχει, εν τέλει, μίαν άλλη ζωή.

Θα ήθελα ξαναθυμηθώ μαζί σας κάποιες από εκείνες τις αναμνήσεις, κυρίως από τη βόρειο κλιτύ, αλλά και από την συνολική εμπειρία μου ως υπευθύνου του αρχαιολογικού χώρου των κλιτύων από το 2001-2004. Τα λέμε στις 21 Οκτωβρίου 2023, πέρασαν κιόλας σχεδόν 20 χρόνια....

Βυζαντινές και μεταβυζαντινές τοιχογραφίες στην βόρεια κλιτύ. Ανασκόπηση και νέα στοιχεία

Αργυρώ Καραμπερίδη (Εφορεία Αρχαιοτήτων Πόλης Αθηνών)

Η περιοχή που εκτείνεται βόρεια του βράχου της Ακρόπολης αποτελούσε τόσο στη Βυζαντινή εποχή όσο και κατά την περίοδο της Οθωμανικής κατάκτησης τμήμα του βασικού οικιστικού ιστού της Αθήνας. Τα διατηρούμενα σήμερα κατάλοιπα αυτής της μακράς περιόδου είναι μάλλον πενιχρά, με εμφανέστερα τους εναπομείναντες χριστιανικούς ναούς, οι οποίοι βέβαια δεν έχουν, συνήθως, αποφύγει νεώτερες επεμβάσεις. Οι ναοί αυτοί διατηρούν αποσπασματικά σωζόμενο τοιχογραφικό διάκοσμο, ο οποίος ενίοτε αποκαλύπτεται τμηματικά κάτω από νεώτερα επιχρίσματα ή επιζωγραφήσεις. Τοιχογραφίες διασώζουν (ή διέσωζαν) επίσης ναοί που σώζονται σε ερειπιώδη μορφή ή που αποκαλύφθηκαν μετά από ανασκαφική έρευνα, καθώς και αρχαία μνημεία που τοιχογραφήθηκαν κατά την επανάχρησή τους ως ναοί την Βυζαντινή περίοδο.

Η ανακοίνωση επιχειρεί μια ανασκόπηση των δημοσιευμένων σχετικών στοιχείων, κάποια εκ των οποίων είναι ιδιαίτερα προβεβλημένα, όπως οι τοιχογραφίες στον Αγ. Ιωάννη Θεολόγο, και κάποια γνωστά μόνο από αναφορές των αρχών του 20^{ου} αιώνα, όπως ο ερειπωμένος ναός στα ριζά του βράχου της Ακρόπολης. Παρουσιάζονται επίσης στοιχεία που ήρθαν στο φως κατά τις εργασίες της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας τις τελευταίες δεκαετίες, όπως οι τοιχογραφίες στον Αγ. Σπυρίδωνα (Αγ. Ζώνη), στον Αγ. Δημήτριο της οδού Επιμενίδου, στον Αγ. Γεώργιο του Βράχου.

Τα πρόσβορα ἄντρα της αθηναϊκής Ακρόπολης στην αττική εικονογραφία της Αρχαϊκής και Κλασικής εποχής

Ευρυδίκη Κεφαλίδου (Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών)
Άννα Χατζησπύρου (Αρχαιολόγος)

Η απεικόνιση σπηλαίων αποτελεί ένα μικρό αλλά πολύ ενδιαφέρον τμήμα της έρευνας σχετικά με την απεικόνιση του φυσικού τοπίου στην αττική (και όχι μόνο) εικονογραφία της Αρχαϊκής και Κλασικής εποχής. Ως γνωστόν, στην αρχαία ελληνική τέχνη, το τοπίο δεν αυτονομείται ως “τοπιογραφία” αλλά υποδηλώνεται διακριτικά, ως ένα χωρικό πλαίσιο δράσης των εικονιζόμενων μορφών, ανθρώπων και ζώων, θνητών και θεών, μυθικών ή όχι. Οι γραπτές πηγές, οι επιγραφές, οι ανασκαφές και τα διάφορα ευρήματα μάς έχουν δώσει πολλά και σημαντικά στοιχεία για τους μύθους και τις λατρείες που σχετίζονταν με το απόκρημνο και σπηλαιώδες τοπίο της βόρειας κλιτύς της Ακρόπολης. Εμείς αξιοποιούμε αυτά τα δεδομένα, δίνοντας έμφαση στους τρόπους με τους οποίους το συγκεκριμένο τοπίο αντανακλάται στα έργα των εικαστικών δημιουργών της εποχής και συγκεκριμένα των αττικών αγγειογράφων και γλυπτών. Οι πρώτοι απεικόνισαν σπηλιές που συσχετίστηκαν με την Αθηνά, τον Δία Πολιέα και άλλους. Οι δεύτεροι, φιλοτέχνησαν σπηλαιόμορφα ανάγλυφα που αφιερώθηκαν κυρίως στον Πάνα. Σε κάθε περίπτωση, θα πρέπει να γνώριζαν – σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό – τον συγκεκριμένο χώρο, τους μύθους που συνδέονταν με αυτόν, καθώς και (κάποιες από;) τις τελετουργικές/λατρευτικές πρακτικές που ελάμβαναν χώρα εκεί. Βεβαίως, οι αγγειογραφίες και τα ανάγλυφα δεν είναι ‘φωτογραφίες’ της αρχαιότητας αλλά μπορούν να μας βοηθήσουν στην προσπάθεια αποκατάστασης ορισμένων πτυχών της ιστορικής πραγματικότητας στις *μυχώδεις Μακρές* και τις *παραυλίζουσες πέτρες* της Ακρόπολης.

Αρχαίες λύσεις στη Βυζαντινή Αγορά

Φωτεινή Κονδύλη (University of Virginia)

Το προϋπάρχον αρχιτεκτονικό περιβάλλον επηρεάζει σημαντικά την πολεοδομία και την αρχιτεκτονική μιας πόλης καθώς και τη βιωμένη εμπειρία των κατοίκων της με ποικίλους τρόπους. Ωστόσο, οι περισσότερες μελέτες για τη σχέση των βυζαντινών και αρχαίων πόλεων εστιάζουν κυρίως στην πρακτική και συμβολική επανάχρηση αρχαίου υλικού και προωθούν αντιθετικά ερμηνευτικά μοντέλα τυφλής μίμησης ή αδιαφορίας και καταστροφής.

Οι ανασκαφές της Αρχαίας Αγοράς παρέχουν ένα ιδανικό περιβάλλον για να εξερευνήσουμε την πολλαπλότητα του ιστορικού χώρου και να μελετήσουμε πώς το ελληνορωμαϊκό αρχιτεκτονικό παρελθόν μιας πόλης επιδρά στη μεταγενέστερη εξέλιξη της. Σε αυτή την ομιλία παρουσιάζω μια σειρά παραδειγμάτων από τα μεσοβυζαντινά στρώματα κατοίκησης της Αγοράς που δείχνουν πώς το αρχαίο δομικό περιβάλλον της πόλης ενημέρωσε ποικιλοτρόπως το σχεδιασμό, τις τεχνικές δόμησης, το μέγεθος, ακόμα και τη λειτουργία βυζαντινών κτιρίων. Εξετάζω επίσης πώς οι αρχαίες υποδομές της πόλης, συμπεριλαμβανομένων των δρόμων και του συστήματος ύδρευσης, σε κάποιες περιπτώσεις επηρεάζουν αποφασιστικά τη χωρική διάταξη και την οργάνωση της βυζαντινής πόλης ενώ σε άλλες περιπτώσεις αγνοούνται.

Αυτή η προσέγγιση εισάγει νέους τρόπους κατανόησης των βυζαντινών πόλεων όπου η σημασία ενός προϋπάρχοντος περιβάλλοντος συμβαδίζει με την εισαγωγή νέων, καθαρά βυζαντινών κανόνων αστικής ανάπτυξης.

Προϊστορική κατοίκηση βορείως της Ακρόπολης

Έλενα Κουντούρη (Διεύθυνση Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων / ΕΦΑ Πόλης Αθηνών)

Μαριλένα Κοντοπανάγου (Εφορεία Αρχαιοτήτων Πόλης Αθηνών)

Νίκος Παπαδημητρίου (Μουσείο Παύλου και Αλεξάνδρας Κανελλοπούλου)

Κατερίνα Σταμούδη (Εφορεία Αρχαιοτήτων Πόλης Αθηνών)

Η κατοίκηση στην Αθήνα είχε πάντα ως επίκεντρο τον φυσικά οχυρό βράχο της Ακρόπολης. Η βόρεια κλιτύς, λόγω των υδάτινων πηγών της, ήταν από τις πρώτες που κατοικήθηκαν ήδη από την Τελική Νεολιθική ή ίσως και πρωιμότερα. Σταδιακά, η ανθρώπινη παρουσία άρχισε να επεκτείνεται προς τις κοιλάδες του Ηριδανού και του Ιλισσού.

Στην παρουσίαση αυτή επιχειρούμε μια σύνθεση των δεδομένων για τη βόρεια κλιτύ από την Νεολιθική Εποχή έως το τέλος της Εποχής του Χαλκού. Συνδυάζοντας στοιχεία από παλαιότερες έρευνες με νέα ευρήματα από σωστικές ανασκαφές της Εφορείας Αρχαιοτήτων Πόλης Αθηνών, προσπαθούμε να χαρτογραφήσουμε την ανθρώπινη παρουσία και να κατανοήσουμε τον χαρακτήρα της περιοχής σε κάθε περίοδο. Στη συνέχεια επιχειρούμε να εντάξουμε τα δεδομένα στο ευρύτερο πλαίσιο της προϊστορικής Αθήνας και Αττικής.

Στην προσπάθεια αυτή λαμβάνουμε υπόψη τους περιορισμούς που θέτουν η συνεχής κατοίκηση της περιοχής από τους υστερορωμαϊκούς χρόνους και εξής, η παρουσία μεταγενέστερων οικοδομημάτων, που συχνά εμποδίζουν την αρχαιολογική έρευνα να φθάσει σε πρωιμότερα στρώματα, αλλά και την τάση πολλών αρχαιολόγων να προβάλλουν πρότυπα και ερμηνείες της Κλασικής περιόδου στην προϊστορία.

Ο εσωτερικός υστερορρωμαϊκός περίβολος και η μνημειακή τοπογραφία της βόρειας κλιτύς της Ακροπόλεως

Ευάγγελος Κρουστάλης (Ιλισός – Υπηρεσίες Αρχαιολογικής Έρευνας και Ιστορικής Τοπογραφίας)

Αν και στη βόρεια κλιτύ της Ακροπόλεως έχουν βρεθεί πολλές εκατοντάδες ενεπίγραφων λίθων, λίγοι από αυτούς εντοπίστηκαν κατά χώραν. Παρά ταύτα, ήδη από τον 18ο αιώνα πολλοί αντιμετώπισαν τέτοια ευρήματα ως αξιόπιστες τοπογραφικές ενδείξεις για την ανασύνθεση της μνημειακής τοπογραφίας της περιοχής. Η χρησιμοποίηση διάσπαρτων λίθων ως τοπογραφικών τεκμηρίων, όταν απουσιάζουν αποφασιστικότερα στοιχεία, μπορεί να φαίνεται αναγκαία, αλλά ενέχει σοβαρούς κινδύνους, τους οποίους ο μελετητής θα πρέπει να λαμβάνει σοβαρά υπόψη.

Από τα ενεπίγραφα θραύσματα που έχουν ανακαλυφθεί στη βόρεια κλιτύ μεγάλο ποσοστό μεταφέρθηκε από άλλες περιοχές. Η μαζικότερη μεταφορά λίθων συνδέεται με την κατασκευή του εσωτερικού οχυρωματικού περιβόλου, περί το 280 μ.Χ. Όταν, με την πάροδο των αιώνων, ο περίβολος σταδιακά έχασε την αμυντική του λειτουργία, τμήματά του λιθολογήθηκαν, με συνέπεια τη διασπορά του δομικού του υλικού στο περιβάλλον του.

Στο πλαίσιο της παρουσίασης θα αναλυθούν ορισμένες βασικές παράμετροι του παραπάνω φαινομένου, στις οποίες περιλαμβάνονται ο προσδιορισμός των κυριότερων πηγών των ενεπίγραφων λίθων και η κατανομή τους στα επιμέρους τμήματα του περιβόλου. Η κατανόηση των ζητημάτων αυτών έχει σημαντικές πρακτικές προεκτάσεις, καθώς διάφορα καίρια ερωτήματα της μνημειακής τοπογραφίας της περιοχής παραμένουν ανοιχτά και ερμηνείες που έχουν προταθεί βασίζονται συχνά σε ευρήματα από την τειχοποιία ή το περιβάλλον της υστερορρωμαϊκής οχύρωσης. Η χαρακτηριστικότερη τέτοια περίπτωση είναι αυτή του Διογενείου.

Από την Παναθηναϊκή οδό προς τον αρχαίο Περίπατο. Ιστορική τοπογραφία μέσα από τα αρχιτεκτονικά και πολεοδομικά δεδομένα

Μιχάλης Λεφαντζής (Εφορεία Αρχαιοτήτων Πόλης Αθηνών)

Η εν θέματι παρουσίαση ασχολείται με το νότιο άκρο της Παναθηναϊκής Οδού και τη σύνδεσή του με τον αρχαίο Περίπατο, που διατρέχει τις κλιτύες της Ακρόπολης τόσο στους κλασικούς και ελληνοιστικούς όσο και στους ρωμαϊκούς χρόνους. Το σημείο σύνδεσης, στο οποίο βρίσκεται και η Κλεψύδρα με την Αυλή της, είναι ένας σημαντικός κόμβος / τοπόσημο για την πολεοδομική συγκρότηση και εξέλιξη του αστικού δικτύου της αρχαίας πόλης.

Με αφορμή την επισήμανση νέων στοιχείων που προέκυψαν από την μελέτη της αυλής της Κλεψύδρας αλλά και την εξέλιξη του ευρύτερου περιβάλλοντος χώρου αυτής στις προαναφερθείσες περιόδους, συμπεριλαμβανομένου του Ελευσινίου και του Αρείου Πάγου, γεννιέται μια σειρά ερωτημάτων και ασαφειών ως προς τα οικοδομικά χαρακτηριστικά και τις χρήσεις των χώρων σε αρχιτεκτονική αλλά και σε πολεοδομική κλίμακα. Στο πλαίσιο αυτό, θα γίνει μία προσπάθεια αποσαφήνισης των ζητημάτων αυτών.

Ευρήματα από την ανασκαφή για την επέκταση του Μουσείου Κανελλοπούλου (2001-2002, 2005): τμήμα του «Ριζόκαστρου» και άλλα οικιστικά κατάλοιπα.

Ευθυμία Μαρκοπούλου (Αρχαιολόγος)
Βασιλική Μπιζάκη (Εφορεία Αρχαιοτήτων Πόλης Αθηνών)

Η παρούσα ανακοίνωση αποτελεί μια πρώτη παρουσίαση της σωστικής ανασκαφής που διενεργήθηκε στο πλαίσιο των εργασιών για την κατασκευή της νέας πτέρυγας του Μουσείου Κανελλοπούλου κατά τα έτη 2001 και 2002 στο οικόπεδο επί της οδού Θεωρίας αρ. 10, στα βόρεια της Ακρόπολης. Κατά την αρχαιολογική διερεύνηση του χώρου αποκαλύφθηκε τμήμα του υστεροβυζαντινού οχυρωματικού περιβόλου της Αθήνας, του ονομαζόμενου «Ριζόκαστρου», καθώς επίσης τα κατάλοιπα ενός επιμήκους κτηρίου με χρήση στα βυζαντινά και μεταβυζαντινά χρόνια.

Επιπλέον, το 2005, στο πλαίσιο των εργασιών για τη σύνδεση του παλαιού κτηρίου με τη νέα πτέρυγα, αποκαλύφθηκε εκ νέου το γνωστό από την ανασκαφή του 1970 τμήμα του «Ριζόκαστρου» και ένα επιπλέον τμήμα, με αποτέλεσμα το συνολικό αποκαλυφθέν μήκος του να φτάνει τα 19μ. περίπου. Από τις αποδομήσεις των κτηρίων και τις αφαιρεθείσες επιχώσεις περισυλλέχθηκαν μεγάλη ποσότητα κεραμικής και άλλα ευρήματα, καθώς και περισσότερα από 500 τμήματα γλυπτών, αναγλύφων, επιγραφών και αρχιτεκτονικών μελών, εκ των οποίων ορισμένα ενδέχεται να σχετίζονται με την τοπογραφία της περιοχής.

A relief of Shadrafa from the northwest slope of the Acropolis

(Επιτοίχια παρουσίαση / Poster presentation)

Brian Martens (University of St Andrews / ASCSA Athens Agora excavations)

This paper presents an unpublished relief fragment (Agora AS 107) found in 1937 east of the Klepsydra, above the Peripatos on the northwest slope of the Acropolis. The relief, dated to the Roman period, represents a male deity wearing the cuirass and paludamentum, and holding a scepter. A scorpion is carved in the field above the figure. The military dress and the scorpion identify the subject as Shadrafa, a divinity of Semitic origin who was worshipped for healing and protection in Syria and north Africa. The relief is the first evidence for Shadrafa in Athens, although other members of the Syrian pantheon are known in the city (e.g., the Palmyrene triad). The votive nature of the relief is suggestive evidence for a shrine of the Syrian/Palmyrene gods. Wherever its place of display, the relief demonstrates a vibrant, multicultural religious community in Roman-period Athens.

Παρά την οδό Τριπόδων. Ανασκαφή στο οικοπέδο επί της οδού Ραγκαβά 4 στην Πλάκα

Απόστολος Παπαδημητρίου (Εφορεία Αρχαιοτήτων Κυκλάδων)

Το χρονικό διάστημα από το 2001 έως το 2004 πραγματοποιήθηκε σωστική ανασκαφή στην Πλάκα επί της οδού Ραγκαβά 4. Η ανασκαφική έρευνα αποκάλυψε σε μια πολύ μικρή έκταση κατοίκηση από τους Προϊστορικούς έως τους Βυζαντινούς χρόνους.

Το σπουδαιότερο εύρημα της ανασκαφής, λόγω της θέσης του οικοπέδου σε σχέση με το Βράχο της Ακρόπολης και την οδό Τριπόδων, είναι η αποκάλυψη των καλά σφραγισμένων στρωμάτων που ταυτίζονται με δάπεδα χρήσης, τα οποία ανήκουν σε δυο τουλάχιστον διαφορετικές οικοδομικές φάσεις ενός μεγάλου κτηρίου, που χρονολογούνται τη Μυκηναϊκή περίοδο. Αποκαλύφθηκαν πλήθος τμημάτων μυκηναϊκών ειδωλίων όλων των τύπων αλλά και οστράκων γραπτών και αβαφών αγγείων. Το υλικό το οποίο μου έχει παραχωρηθεί από την πρώην Α' ΕΠΚΑ και την Επίτιμη Έφορο κ. Α. Χωρέμη για μελέτη και δημοσίευση, αποτελεί τον πυρήνα της υπό εκπόνηση διδακτορικής μου διατριβής με επόπτη τον Ομότιμο Καθηγητή της Προϊστορικής Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, κ. Ι. Λώλο με τίτλο «Η οικιστική εξέλιξη των Αθηνών κατά την Μυκηναϊκή εποχή».

Τα κινητά και ακίνητα μνημεία αυτής της περιόδου μάς παρακινούν να επαναπροσδιορίσουμε την ταυτότητα της πόλης της Αθήνας τη Μυκηναϊκή περίοδο.

Αρχαιολογική έρευνα του ΕΚΠΑ στο «Διογέειο Γυμνάσιο» 2001-2016: σύντομο χρονικό

Ειρήνη Πέππα Παπαϊωάννου (Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών)
Λένα Λαμπρινού (Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο)

Ο αρχαιολογικός χώρος που ορίζεται από τις οδούς Ερεχθέως και Κυρρήστου εξακολουθεί να προσελκύει το τοπογραφικό και ιστορικό ενδιαφέρον των μελετητών και μετά τις ανασκαφές της Αρχαιολογικής Εταιρείας και της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας το 1861 και 1984-85. Ο Τομέας Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών (ΕΚΠΑ) ανέλαβε την αρχαιολογική έρευνα από το 2001 μέχρι το 2016 με στόχο αφενός την διευκρίνιση ζητημάτων από τις παλαιές ανασκαφές και αφετέρου την συμπλήρωση της ανασκαφής σε παρακείμενες θέσεις. Στην κατεύθυνση της έρευνας συνέβαλαν αρχαιολογικά υλικά, παλαιά σχέδια και φωτογραφίες. Η ανασκαφική τομογραφία ανέδειξε τρία θεμελιώδη ερωτήματα για μελέτη: α) θέση, ερμηνεία και χρονολόγηση των αδιατάρακτων αποθέσεων, β) διερεύνηση συνθηκών διαμόρφωσης των νεότερων αποθέσεων και παραβιάσεων, γ) εικόνα του φυσικού αναγλύφου. Τα κινητά ευρήματα κυρίως πήλινα και λίθινα χρονολογήθηκαν από την αρχαιότητα μέχρι και τον 20όν αιώνα.

Παράλληλα δρομολογήθηκε πρόγραμμα καταγραφής και σύνταξης Αρχείου Διάσπαρτων Αρχιτεκτονικών Μελών. Μέχρι το 2016, είχαν καταγραφεί πάνω από 2.000 λίθινα αρχιτεκτονικά μέλη προερχόμενα κυρίως από το κατά χώραν τμήμα του Υστερορωμαϊκού τείχους. Τα πιο ενδιαφέροντα από αυτά αποτυπώθηκαν και σταδιακά ερευνάται η προέλευσή τους από γνωστά και άγνωστα κτήρια της περιοχής.

Η Οικία του Giovanni Battista Lusieri, στην βόρεια κλιτύ της Ακρόπολης.

Τατιάνα Πούλου (Εφορεία Αρχαιοτήτων Πόλης Αθηνών)

Το θέμα της ομιλίας αφορά στον εντοπισμό της Οικίας του Ιταλού ζωγράφου Giovanni Battista Lusieri. Ο Lusieri υπήρξε ο επικεφαλής της ομάδας των καλλιτεχνών που έφερε μαζί του ο Λόρδος Έλγιν στην Αθήνα. Παραμένει άγνωστος στο ελληνικό κοινό, παρόλο που πραγματοποίησε ένα τραγικό για την ιστορία των Ελλήνων εγχείρημα: είναι αυτός που οργάνωσε και ολοκλήρωσε την αποκοπή των Γλυπτών του Παρθενώνα.

Για την Οικία που κατοικούσε ο Lusieri έχουμε πληροφορίες από τους περιηγητές του 19^{ου} αιώνα. Από την έρευνα της γράφουσας στο αδημοσίευτο αρχείο Έλγιν (2014) και τα οθωμανικά αρχεία της πόλης της Αθήνας, εντοπίστηκε η θέση της ανάμεσα στον Άγιο Γεώργιο του Βράχου και τον Άγιο Συμεών, στην βόρεια κλιτύ της Ακρόπολης, στην περιοχή που σήμερα βρίσκονται τα Αναφιώτικα.

Ο Lusieri, για να γλυτώσει τη ζωή του κατά τη διάρκεια του Ρωσοτουρκικού πολέμου (1807-1809), παραμένει στην Μάλτα, όπου πληροφορείται την σύληση του σπιτιού του από τους Οθωμανούς. Στην ομιλία θα παρουσιαστεί η οκτασέλιδη επιστολή του Lusieri προς το Λόρδο Έλγιν, στην οποία περιγράφει ένα-ένα τα δωμάτια του σπιτιού του και τις αρχαιότητες που είχε κρύψει μέσα σε αυτά (120 αγγεία), ελπίζοντας να αποζημιωθεί για την κλοπή της αρχαιολογικής του συλλογής και των αντικειμένων του.

Κατάλοιπα ελαιοτριβείου οθωμανικών χρόνων στη βόρεια κλιτύ της Ακρόπολης
(Επιτοίχια παρουσίαση / Poster presentation)

Δημήτρης Σούρλας (Εφορεία Αρχαιοτήτων Πόλης Αθηνών)

Σε εργασίες αποκατάστασης σεισμόπληκτης ιδιωτικής οικίας επί των οδών Θόλου 7 και Κλεψύδρας 9, στη βόρεια κλιτύ της Ακρόπολης, το καλοκαίρι του 2001 εντοπίστηκαν σημαντικά μέρη ενός ελαιοτριβείου. Τα οικοδομικά κατάλοιπα που αποκαλύφθηκαν, όπως η λιθόκτιστη κρηπίδα της βάσης του πιεστηρίου, οι φωλίες πάκτωσης των δοκών σύνθλιψης των καρπών, οι πίθοι αποθήκευσης αλλά και τα δάπεδα, οι τοίχοι και ένας κίονας σε ορθή θέση, μαρτυρούν την μορφή του κτηρίου του εργαστήριου, το οποίο χρονολογείται στους χρόνους της οθωμανικής κυριαρχίας και αποτελεί το πάρισο του καλύτερα σωζόμενου ελαιοτριβείου της περιόδου, που βρίσκεται στο αρχοντικό των Μπενιζέλων, μερικές δεκάδες μέτρα βορειότερα.

Ανασκαφή επί της οδού Θουκυδίδου 6, στην Πλάκα. Οικίες, επαύλεις ή φιλοσοφικές σχολές; Τα δεδομένα και τα πρώτα συμπεράσματα της έρευνας

Δημήτρης Σούρλας (Εφορεία Αρχαιοτήτων Πόλης Αθηνών)
Ράϊνα Πούλη (Εφορεία Αρχαιοτήτων Πόλης Αθηνών)

Από τον Νοέμβριο του 1982 έως και τον Ιούνιο 1983, η τότε Γ΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων ανέσκαψε το οικόπεδο – σήμερα ιδιοκτησίας της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών – με σκοπό, τότε, την ανέγερση Συνοδικού Μεγάρου. Κατά την έρευνα αυτή αποκαλύφθηκε ένα εκτεταμένο συγκρότημα οικιών ή οικίας, πλούσια διακοσμημένου με ψηφιδωτά και σημαντικότερα γλυπτά, καθώς και τμήμα λουτρού. Τα κτηριακά λείψανα ανήκουν σε τρεις τουλάχιστον φάσεις, η παλαιότερη των οποίων τοποθετήθηκε στον 2ο αι. μ.Χ., και δύο μεταγενέστερες φάσεις, μια τον 4ο -5ο αι. μ.Χ. και μια τον 5ο- 6ο αι. μ.Χ.

Τα τελευταία χρόνια, με την αφορμή αιτήματος οικοδόμησης του ακινήτου, η Εφορεία Αρχαιοτήτων Πόλης Αθηνών προέβη σε εκτεταμένους καθαρισμούς των καταλοίπων και με την ευκαιρία αυτή επανεξέτασε τα αρχαιολογικά τεκμήρια του ευρήματος, παράγοντας νέα συμπεράσματα, τα οποία θεωρούμε ότι είναι ιδιαίτερος σημαντικά για την Αθήνα των ύστερων χρόνων της ρωμαϊοκρατίας.

Οι βάρβαροι του αυτοκράτορα. Αγαλμάτιο βαρβάρου από την Ρωμαϊκή Αγορά Αθηνών

Δημήτρης Σούρλας (Εφορεία Αρχαιοτήτων Πόλης Αθηνών)

Τα αγάλματα που εικονίζουν βαρβάρους ή ανατολίτες αιχμαλώτους, έχουν συνδεθεί με τις νικηφόρες εκστρατείες των αυτοκρατόρων ή έχουν θεωρηθεί ως εξωτικά στοιχεία πλούσιου διακόσμου. Λαξευμένα κατά κανόνα σε έγχρωμο λίθο, βρίσκονται πολύ σπάνια στον ελλαδικό χώρο και ειδικότερα στην Αθήνα, όπου η από αρχαιοτάτων χρόνων χρήση λευκών μαρμάρων κυριαρχεί.

Από τη Ρωμαϊκή Αγορά προέρχεται ακέφαλος κορμός βαρβάρου, μεγέθους μικρότερου του φυσικού, λαξευμένος σε μαύρο μάρμαρο, ο οποίος αποτελεί τμήμα μια ευρύτερης σύνθεσης. Σκοπός της ανακοίνωσης, πέρα από την παρουσίαση του σπάνιου αυτού γλυπτού, είναι η ερμηνεία της παρουσίας του στο χώρο. Αποτελεί μεμονωμένο εύρημα ή συνδέεται με κάποιο ιστορικό γεγονός και αποτελεί ανάθημα σε κάποιον ή από κάποιον αυτοκράτορα;

Η ανασκαφή της Εφορείας Αρχαιοτήτων Πόλης Αθηνών στο πλάτωμα νοτίως του Αρείου Πάγου: από την Ύστερη Αρχαιότητα έως τους Οθωμανικούς χρόνους

Κλειώ Τσόγκα (Εφορεία Αρχαιοτήτων Πόλης Αθηνών)

Μαρία Λιάσκα (Εφορεία Αρχαιοτήτων Πόλης Αθηνών)

Στη σωστική ανασκαφική έρευνα της Εφορείας Αρχαιοτήτων Πόλης Αθηνών στο πλάτωμα νοτίως του Αρείου Πάγου, που διενεργήθηκε το διάστημα 2021-2022 στο πλαίσιο της β΄ φάσης του έργου κατασκευής του αγωγού ομβρίων Ακροπόλεως, αποκαλύφθηκε τμήμα ενός πολυτελούς οικοδομήματος τεσσάρων σωζόμενων δωματίων, που ανεγέρθηκε στα τέλη του 4ου ή τις αρχές του 5ου αιώνα μ.Χ. Το νότιο ευρύχωρο δωμάτιο διέθετε επίμηκες ισχυρό θρανίο και ο χώρος ερμηνεύτηκε ως αποδυτήριο λουτρικής εγκατάστασης. Υποκείμενη του δαπέδου εντοπίστηκε πλινθόκτιστη καμαροσκεπής κατασκευή, η οποία ερευνήθηκε αποσπασματικά και συνιστούσε πιθανότατα δεξαμενή νερού.

Μετά την εγκατάλειψη του κτηρίου, στα τέλη του 6ου ή τις αρχές του 7ου αι. μ.Χ., ο χώρος του αποδυτηρίου χρησιμοποιήθηκε για ενταφιασμούς. Ερευνήθηκαν 7 κεραμοσκεπείς τάφοι, ορισμένοι με πολλαπλές ταφές, που περιείχαν 3 σκελετούς ενηλίκων και 10 παιδιών, καθώς και τμήμα ενός οστεοφυλακίου.

Από τη μεταγενέστερη οικία της Μέσης Βυζαντινής περιόδου διασώθηκε πολύ αποσπασματικά ο αποθηκευτικός χώρος με δύο σιρούς. Τα κατάλοιπα των δύο οικοδομημάτων, της Πρωτοβυζαντινής και της Μεσοβυζαντινής περιόδου, είχαν καταστραφεί από το οθωμανικό νεκροταφείο της φρουράς της Ακροπόλεως, που αναπτύχθηκε στη Δυτική κλιτύ από το 1456 έως το 1833. Στο πλαίσιο του έργου της Εφορείας ερευνήθηκαν 27 ταφές του νεκροταφείου αυτού.

Αποτελέσματα ανασκαφικής έρευνας στην πύλη της Αθηνάς Αρχηγέτιδας, στη Ρωμαϊκή Αγορά Αθηνών (2003)

Νίκος Τσονιώτης (Εφορεία Αρχαιοτήτων Πόλης Αθηνών)

Η παρούσα εισήγηση αφορά την παρουσίαση των αποτελεσμάτων ανασκαφικής έρευνας που διενεργήθηκε το 2003 από την Α΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, σε επαφή με τη νότια πλευρά του δυτικού προπύλου της Ρωμαϊκής Αγοράς (Πύλη Αθηνάς Αρχηγέτιδας), καθώς και των ερωτημάτων που πρόέκυψαν ως αποτέλεσμα της έρευνας.

Στον χώρο αυτό είχε ανεγερθεί η κατεδαφισθείσα, πλέον, μεταβυζαντινή εκκλησία, γνωστή ως «Σωτήρα της Παζαρόπορτας», αρχιτεκτονικά και άλλα κατάλοιπα της οποίας αποκαλύφθηκαν στα ανώτερα στρώματα της ανασκαφής. Πλέον σημαντικά ευρήματα αποτέλεσαν, όμως, η θεμελίωση της νότιας πλευράς του προπύλου, η θεμελίωση του τμήματος του περιβόλου της Αγοράς που εφάπτεται στην ίδια πλευρά της πύλης. Παράλληλα, σε μεγαλύτερο βάθος, αποκαλύφθηκαν κτηριακά κατάλοιπα αποτελούμενα από αδρά λαξευμένες λιθοπλίνθους πειραιϊκού ακτίτη, επί των οποίων εδράζεται και η θεμελίωση του περιβόλου της Ρωμαϊκής Αγοράς.

Η μελέτη των προαναφερθέντων αρχιτεκτονικών καταλοίπων έχει ως στόχο τη χρονολόγησή τους και, κυρίως, την ερμηνεία της στρωματογραφικής αλληλουχίας, αλλά και των διακριτών, αρχαίων οικοδομικών φάσεων που αποκαλύφθηκαν κατά τη διάρκεια της ανασκαφής. Η παρουσίαση και η πρόταση ερμηνείας των προαναφερθέντων ανασκαφικών ευρημάτων, φιλοδοξούν να αποτελέσουν μια συμβολή στην εξέλιξη της έρευνας που σχετίζεται με την ανέγερση της Ρωμαϊκής Αγοράς, αλλά και με την τοπογραφία της περιοχής, για την οποία υπάρχουν ακόμη αρκετά ζητήματα προς διευκρίνιση.

The Late Mycenaean settlement of Athens: a view from the North Slope

Trevor Van Damme (University of Victoria)

In the 1930s, the American School of Classical Studies at Athens explored the North Slope of the Athenian Acropolis. Although published in a series of articles by Oscar Broneer and Hazel Hansen, the Late Bronze Age settlement deposits have remained only partially published. While increased attention to the Late Bronze to Early Iron Age transition attracted renewed attention to these findings in the early 2000s, particularly the important contributions made by Walter Gauss and Jeremy Rutter, the Mycenaean settlement remains poorly understood.

The present paper draws on the excavation notebooks and pottery from the 1930s excavations with three major aims: 1) to articulate the character of the Late Helladic IIIB–IIIC deposits in the area of the Northeast Ascent; 2) to document the use and abandonment of Mycenaean water sources on the North Slope; and 3) to integrate these findings with data from the Athenian Agora and the adjacent neighbourhood of Plaka. In doing so, I argue for an extensive Late Mycenaean lower town extending from the Athenian Acropolis to the Eridanos River in the north and from the Kolonos Agoraios in the west to the area of the later Olympieion in the east.

The excavation finds after dismantling the remnants of the Ottoman governor's residence in Hadrian's Library

Σωτήρης Φωτακίδης (Εφορεία Αρχαιοτήτων Πόλης Αθηνών)

The paper aims to present the findings from dismantling the remnants of the kitchens, workshops, and baths of the Ottoman governor's residence (the voevod's konak or voevodalik) in the archaeological site of Hadrian's Library, which was the heart of Ottoman Athens. The excavation took place in the southwest area of the Library in 1999-2002 and was part of the major project "Unification of the Archaeological Sites of Athens". The principal concept of this project was the creation of a vast archaeological park in the historical centre of Athens, on either side of a pedestrianised important road axis.

The purpose of dismantling the remains of the voevodalik was to reveal the Roman level of Hadrian's Library and the Post-Herulian Wall. Structures related to the voevode's konak were uncovered, such as the central collector vaulted pipe, the toilet-TRASHANA, the apodyterium-rest room of the baths and the octagonal decorative cistern. Beneath this cistern, a cesspool (collector tank) was revealed, with strong traces of caustic potash and calcium carbonate sediments on its walls. The sediments are due to the use of the adjacent baths and the kitchens-workshops of the complex. Architectural marble and porous members were revealed in the walls of the tank. The latter probably originated from the so-called Middle Stoa of the adjacent Ancient Agora.